

АНАЛІЗ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

Анотація. Розглянуто методи оцінки ризиків, визначено найбільш вживані та доступні для зовнішніх аналітиків непрямі показники ризикованості банку, проаналізовано ризики сучасної банківської системи України, систематизовано причини виникнення банківських ризиків.

Аннотация. Рассмотрены методы оценки рисков, определены наиболее употребительные и доступные для внешних аналитиков непрямые показатели рискованности банка, проанализированы риски современной банковской системы Украины, систематизированы причины возникновения банковских рисков.

Annotation. The article considers methods of risk estimation, determines the most widely used and available for external analysts factors of riskiness of a bank, analyses the risk of modern bank system of Ukraine, systematizes the causes of risks.

Ключові слова: банківський ризик, методи оцінки ризиків, VaR-метод, RAROC.

Банки, здійснюючи свої операції з метою отримання прибутку, наражаються на ризики, тому необхідно належним чином, на постійній основі, оцінювати й контролювати їх. Система оцінки ризиків передбачає застосування цілої низки критеріїв, призначених для визначення їх ступеня. Зазначена система дає змогу послідовно виявляти й оцінювати ризики та визначати місце кожного банку в ряді розподілу. На сьогоднішній день актуальність даної статті обумовлена зростанням нестабільності банківської системи в цілому.

Вивченням даного питання займаються такі вчені: Шевченко Р. І., Вітлінський В. В., Пернаківський О. В., Гуцал І. С., Примостка Л. О., а також А. Камінський, С. Прасолова, О. Васюренко, І. Бурденко, проте на сьогоднішній час все ж таки залишаються питання.

Метою статті є визначення найбільш оптимальних підходів до об'єктивного оцінювання всіх ризиків, на які наражається банк у процесі своєї діяльності.

На початку дослідження необхідно визначити, що таке "банківський ризик". Під банківським ризиком розуміють можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин.

Ризик присутній практично в будь-яких банківських операціях. Причини його виникнення можуть бути пов'язані з незапланованою зміною умов діяльності, що визначають видатки банку на забезпечення власної діяльності. Вони обумовлені появою збитків, пов'язаних із: нераціональним розміщенням коштів; недостатньою обґрунтованістю та достовірністю прогнозу розвитку ринкової ситуації; появою непередбачених ситуацій, обумовлених політичними, економічними, соціальними та іншими чинниками; недоброчесною конкуренцією великих банків або інших фінансово-кредитних установ. А також причини можуть бути пов'язані з: несподіваними несприятливими змінами умов банківської діяльності внаслідок введення нормативно-правових актів; недостатньою обґрунтованістю і достовірністю відмови у видачі кредиту клієнтам, спроможним своєчасно його повернути; недостатньою обґрунтованістю і достовірністю оцінки ділової та фінансової спроможності клієнта, його гарантій і, як наслідок, з видачею кредиту позичальнику, неспроможному його повернути.

Ураховуючи те, що окремий ризик характеризується невизначеністю та можливістю випадкової негативної події, його рівень визначається ймовірнісними показниками залежно від ступеня точності розрахунку ймовірності випадкової події. Розрізняють три види оцінки:

- математична ймовірність (апріорна);
- статистична (апостеріорна);
- експертні оцінки (ексіматичні).

За алгоритмом математична ймовірність визначається як відношення кількості подій, які реально настали, до загальної кількості подій, у яких можлива поява такого випадку:

$$P(A) = n / N, \quad (1)$$

де n – кількість ситуацій, коли випадок реально настав;

N – кількість ситуацій, у яких можлива поява такого випадку.

Статистична оцінка – це відносна частка появи випадку певного виду в сукупності випадків різного виду. Розрахунок її базується на законі великих чисел, який стверджує, що при достатньо великій кількості проб частота оцінюваного негативного випадку мало відрізняється від величини ймовірності його появи, тобто чим більше буде зроблено проб, тим відношення кількості негативних подій до загальної їх кількості (n / N) буде наближатися до величини ймовірності $P(A)$.

Одним із найефективніших статистичних методів є метод Монте-Карло. Суть даного методу полягає в моделюванні випадкових процесів із заданими характеристиками. Він дає змогу аналізувати різні "сценарії" в реалізації проекту та врахувати різні фактори, які впливають на ризиковість події.

VaR-метод базується на статистичних даних щодо волатильності ринкових показників та їх взаємної кореляції, що дає можливість розрахувати ринкову вартість фінансових інструментів із визначення рівня ймовірності, тобто на основі VaR можна стверджувати, що з ймовірністю α наші втрати не перевищуватимуть r грн протягом N

$$P = VaRa(x). \quad (2)$$

Унаслідок відсутності або обмалі інформації про ризиковість подій, їх оцінка здійснюється на основі фактичних об'єктивних даних на основі суб'єктивних знань і навичок про конкретну ситуацію випадку. Така оцінка ризиків має назву експертних оцінок. Різновидом експертного методу є метод Делфі. Він характеризується анонімністю та керованим зворотним зв'язком, тобто експерти анонімно дають відповіді на поставлені запитання, а зворотний зв'язок дає змогу узагальнений результат довести до них [1].

Метод "дерева рішень" передбачає графічну побудову варіантів рішень, що можуть бути прийняті, і на основі розрахунку ймовірності виникнення ризикової події експерти роблять узагальнену оцінку.

Метод коефіцієнтного аналізу полягає в зіставленні економічних коефіцієнтів, які характеризують стан об'єкта з відповідними середніми знаннями їх за певний період часу, і на основі порівняння оцінної ймовірності настання ризиковості подій.

Окрім конкретних рівнів ризиків, у банківській практиці розрізняють також допустимий розмір ризиків різного виду, який визначається політикою банку через певні стандарти (ліміти на нормативні показники). До останніх можна віднести:

- питому вагу окремих видів позик у загальному обсязі кредитного портфеля;
- співвідношення обсягу кредитів до депозитів;
- рівень якості кредитного портфеля;
- кількісні характеристики рівня кредитоспроможності потенційних боржників;
- рівень ліквідності балансу;
- питому вагу прострочених і пролонгованих позик [2].

Метод рейтингів передбачає, що кожен банк за певною методикою розраховує відповідний рейтинг певної ризикової позиції та на основі порівняння з фактичними значеннями даної позиції робить свою оцінку щодо ймовірності настання ризикових подій.

Аналітичні методи базуються на теорії ігор і містять такі етапи: вибір результативного показника; визначення факторів, які впливають на результативний показник; розрахунок значень результативного показника при зміні факторів ризику.

Метод дюрації відображає чутливість поточної вартості фінансового інструмента до зміни процентних ставок. Чим більша дюрація фінансового інструмента, тим більш чутлива його поточна вартість до зміни процентної ставки.

Для інтегрованого кількісного виміру ризику, що має кілька джерел виникнення, використовують метод RAROC. Показник RAROC розраховують за формулою:

$$RAROC = (ЧД - ОВ) / ЕК \times 100 \%, \quad (3)$$

де ЧД – чисті доходи;

ОВ – очікувані втрати, що відповідають розміру резервів, спрямованих під активні операції;

ЕК – економічний капітал.

Для оцінки процентного ризику та ризику ліквідності використовують GAP-метод. Відповідно до цього методу певні активи та пасиви розподіляються на часові періоди. Порівнюючи потоки, отримані від розміщених активів і зобов'язань за кожен часовий період, визначають і оцінюють рівень ліквідності.

Метод аналогії для оцінки рівня ризиків застосовують при аналізі нових продуктів чи проектів. Суть його полягає в переносі аналогічної ситуації на об'єкт дослідження [1].

Комбінований метод використовує переваги всіх методів оцінки ризиків. Так, статистичний метод як результат оцінки минулого може поєднуватися з елементами аналітичного й експертного методів тощо. Слід зазначити, що оцінювання фінансових ризиків за допомогою методів статистичного аналізу є одним із найпоширеніших підходів. Він ґрунтується на тому очевидному факті, що сукупна дія ризиків, на які наражається банк у процесі своєї діяльності, у підсумку відображається на зміні показників його доходності. Це дає підстави трактувати варіацію (мінливість) доходів як узагальнюючий показник ризикованості підприємницької діяльності. За такого підходу традиційними показниками ризикованості є стандартне відхилення, дисперсія або коефіцієнт бета. Ці показники визначаються за даними статистичної сукупності, сформованої зі спостережень за динамікою фінансових результатів діяльності банку протягом кількох періодів [1].

Статистичні показники ризикованості дають уявлення про загальні тенденції розвитку та функціонування банківської установи. Проте, вирішуючи питання про рівень їх адекватності реальній ризикованості діяльності банку, слід звернути увагу на кілька принципових моментів. По-перше, у вітчизняній практиці статистичні прийоми мають обмежене застосування у зв'язку з браком достатнього масиву історичної інформації (в ідеалі тривалість періоду, що аналізується, має становити 20 – 30 років), а також унаслідок значного впливу політичних ризиків, які статистичними закономірностями описати неможливо. Крім того, фінансові та політичні катаклізми 1990-х років не могли не позначитися на діяльності українських банків, унаслідок чого екстраполяція результатів статистичного аналізу швидше за все буде некоректною. По-друге, вимірювання ризикованості за допомогою статистичних показників більш прийнятне для зовнішніх щодо банку суб'єктів аналітичного процесу – інвесторів, контрагентів, клієнтів, які оцінюють діяльність банку за його фінансовими результатами, а отже, на підставі ретроспективної інформації. Сам банк не може обмежитися констатацією подій, які вже сталися і вплинули на які неможливо (ризиків реалізувалися й одержано певний фінансовий результат). Керівництво банку зацікавлене в тому, щоб передбачити й оцінити всі конкретні ризики, які приводять до варіабельності доходу. У такому разі статистичні показники значної користі не приносять, а тому їх доцільно використовувати лише як допоміжні індикатори ризику [3].

В Україні щорічно проводяться дослідження Banking Banana Skins ("Граблі") центром із вивчення фінансових інновацій (CSFI) спільно з PwC. Огляд Banana Skins ("Граблі") – це періодичний аналіз ризиків, з якими пов'язана діяльність сектору фінансових послуг. За результатами цього дослідження перше місце в списку 30 можливих банківських ризиків займає макроекономічний ризик. В опитуванні взяли участь більше 700 банкірів, представників регулюючих органів, аналітиків та експертів банківської галузі з 58 країн світу, в тому числі з України. За даними цього дослідження був зроблений висновок, що в банківському секторі зростає ризик другої хвилі економічного спаду і кризи. Опитування також показало, що стурбованість перспективами діяльності банків знаходиться на

найвищому рівні за останні 13 років, протягом яких проводиться дослідження. Багато респондентів вважають, що в майбутньому очікують нові банкрутства і націоналізація окремих банків.

Занепокоєння викликає, головним чином, криза Єврозони, яка несе в собі загрозу суверенного дефолту відразу декількох країн.

Наслідки обвалу євро сильно вдарять по банках, розташованих не тільки в Європі, але й у всіх найбільших регіонах світу. Банкири таких країн, як США, Канада, Китай, Аргентина та Австралія, поставили кризу Єврозони на перше місце в списку питань, що викликають найбільшу стурбованість.

Першим наслідком падіння євро і краху Євросоюзу можуть стати великі збитки за кредитами – кредитний ризик посідає другий рядок у списку. З невеликим відривом від нього йде криза фінансування, що виражається в тому, що банки можуть позбутися доступу до ліквідності й нового капіталу. Ускладнює загальну картину посилення політичного втручання і регулювання банківської галузі. Незважаючи на те, що законодавчі ініціативи спрямовані на запобігання банківській кризі та пом'якшення її наслідків, вони збільшують витрати для банків, створюють перешкоди в їх діяльності і труднощі в кредитуванні економіки.

Стурбованість з приводу здатності банків знайти вихід із кризи досить висока. Слабкість корпоративного управління й управління ризиками – це фактори, що увійшли в першу десятку ризиків. Різно підвищився рейтинг такого ризику, як можливість продовження діяльності, тобто здатності банківської системи пережити банкрутство найбільших фінансових організацій.

Виходячи із зазначених моментів, слід визнати, що в процесі оцінювання ризиків вітчизняних банків найбільш вживаними та доступними для зовнішніх аналітиків залишаються непрямі показники ризикованості банку, такі, наприклад, як мультиплікатор капіталу, рівень капіталізації, співвідношення власних і залучених коштів банку, залежність від міжбанківського кредитування, частка резервів на покриття кредитних ризиків в обсязі кредитного портфеля. Основним методичним прийомом у процесі оцінювання ризику банку за допомогою непрямих показників є метод коефіцієнтів, а інформаційна база складається з даних фінансової звітності. Науковим результатом даного дослідження є аналіз існуючого методу забезпечення оцінки банківських ризиків та систематизація причин його виникнення.

Наук. керівн. Мішин О. Ю.

Література: 1. Бойківська Л. І. Методи оцінки банківських ризиків / Л. І. Бойківська // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : зб. наук. пр. – 2005. – № 5. – С. 78–84. 2. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання / А. Б. Камінський. – К. : Видавничий дім "Козаки", 2002. – С. 10. 3. Примостка Л. Економічні ризики в діяльності банків / Л. Примостка // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 21. 4. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. 5. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків / Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 2005. – Серпень. – С. 10. 6. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль : навч.-метод. посібн. / Р. І. Шевченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 183 с.